

“En büyük hürriyet Cumhuriyet'tir”

Halit Fahri Ozansoy

*her zaman
okunacak dergiler*

KASIM-ARALIK 2024

(2 ayda bir yayımlanır)

**Ötüken Neşriyat A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi**
Ertuğrul Alpay

**Ötüken Neşriyat A.Ş.
Genel Yayın Yönetmeni**
Göktürk Ömer Çakır

Baskı

Çınar Matbaacılık ve
Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad.
Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

Yıllık Abonelik Bedelleri2024 yılı abonelik bedeli - **1000 TL****Hesap Numaramız**

Ötüken Neşriyat A.Ş.
Şube: Beyoğlu Şubesi 456
T. C. Ziraat Bankası
Hesap Nu: 48038437-5009

IBAN

TR73 0001 0004 5648 0384 3750 09

ISSN

2667-4637

WhatsApp

0554 499 90 57

İletişim

millimecmua@otuken.com.tr

Millî Mecmûa**Genel Yayın Yönetmeni**

Yasin Usta

Editör

Ahmet Alperen Can

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mustafa Kara
Prof. Dr. Mehmet Akif Okur
Prof. Dr. Levent Bayraktar
Prof. Dr. Erkan Göksu
Prof. Dr. İsmet Türkmen
Doç. Dr. Mehmet Kaan Çalen
Doç. Dr. Mehmet Akıncı
Doç. Dr. Murat Hanilçe
Dr. Yunus Emre Tekinsoy
Dr. Kemal Haykiran
Dr. Ali Ahmetbeyoğlu
Oğuzhan Murat Öztürk
Misli Baydoğan
Metin Savaş

Son Okuma

Fatih Orta

Grafik Tasarım

Mahmut Doğan

Ön Söz

Cumhuriyet idâresinde bir asır yaşadık. Bu devrede, cumhuriyetten eski; Koçi Bey'in, Kâtip Çelebi'nin dahî kalem oynattığı problemlerle meşgul olmaya devam ederken geçen asırda bıraktığımız kimi meseleler de çoktan unutuldu. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 yıllık birikimini anlamaya, anlatmaya ve geleceğe taşımaya yönelik çabalar, tatmin edici bir renge bürünemedi. Nitekim Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan yolculuk, yalnızca bir devlet idare biçiminin değil, aynı zamanda bir milletin bağımsızlık, çağdaşlık ve ilerleme ideallerine dayalı yeni bir yaşam tarzının da temelini oluşturdu. Dolayısıyla bir asırlık hayat tarzımızın vardığı nihai noktayı ele alışımız, folklorik bir kutlamayla sınırlı kalmamalı, yeni bir kronolojik safhanın eşiğindeyken derin hesaplama hâli, bizatihi devlet eliyle politik hayatımıza sirayet etmeliydi.

İlk asra ilişkin değerlendirmeler literatürüne katkıda bulunmak üzere vücuda gelen bu dosyada, Cumhuriyetle edindiğimiz değerler ve dönüştürdüğü tasavvurlar ele alınırken, aynı zamanda tarihsel süreçte karşılaşılan zorluklar ve bu zorlukların nasıl aşıldığına dair pek çok perspektife yer verildi. Siyasal, sosyal ve düşünsel sürece odaklanan yazılar, geçmişin bir panoramasını sunmak, bugünü ve yarını anlamlandırmak için önem arz ediyor. Cumhuriyetle geçirdiğimiz bir asrın muhakemesi ve gelecek asırlara dair ihtiyaç duyulan kehânetler için önemli malzemeleri okurlarımızla buluşturuyoruz.

Millî Mecmua bu dosya ile hem geçmişe saygı duruşu hem de geleceğe dair sorumluluğunu müşahhas hâle getirme niyeti taşımaktadır. Bugün, yüz yıllık mirasın değerini bilerek ve onu daha ileriye taşıma gayretiyle hareket etmek hepimizin ortak sorumluluğudur. Cumhuriyetle geçen bir asrı, Türk milletinin yazdığı destanı ve bu destanın ışığında geleceğe yönelme çabamız için bir numune olmasını umut ederiz.

Yazılarıyla dosyanın ortaya çıkmasını sağlayan yazarlarımıza ve 7 senedir dosyalarımızı merakla takip eden Türk okurlarına teşekkürlerimizi sunarız.

**CUMHURİYETİMİZİN
100. YILINDA
TÜRKİYE'NİN SİYASİ
VE SOSYO-EKONOMİK
YAPISI: MUSTAFA
KEMAL ATATÜRK
DÖNEMİ**
İSMET TÜRKMEN
.....06

**BATILAŞMA
DÖNEMİNDE
TÜRKÇENİN
SADELEŞME
SERÜVENİ
(1839-2023)**
ALİ AKAR
.....39

**TÜRK
SİYASETİNİN
YÜZYILI:
BENZERLİKLER,
FARKLILIKLAR VE
AKTÖRLER**
ENES BAHADIR
KIZAK
.....54

**CUMHURİYET'İN
100. YILINDA
LÂİKLİK ESASLI
MODERNLEŞMENİN
GELECEĞİ**
LÜTFİ BERGEN
.....121

**CUMHURUN FÂZILI
VE CUMHURİYETİN
FAZİLETİ**
HALİL İLTERİŞ
.....**200**

**SERBEST FIRKA'LI
GÜNLERDE TÜRK
BASININDA
YAŞANAN
BİR POLEMİK**
ALİ BİLGENOĞLU
.....**208**

**LOZAN
SEYAHATNÂMESİ**
MEHMET DİNÇASLAN
.....**219**

İÇİNDEKİLER

CUMHURİYETİMİZİN 100. YILINDA TÜRKİYE’NİN SİYASİ VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI: MUSTAFA KEMAL ATATÜRK DÖNEMİ*

İSMET TÜRKMEN**

Demokratikleşme yolunda ilerleme gayretiyle hareket eden Türkiye’den, ekonomik ve sosyal manada çok daha iyi durumda bulunan birçok Avrupa devleti demokrasi fikrini hatırlarına bile getirmezken; Atatürk liderliğindeki kurucu kadrolar, cumhuriyet rejimini kurmak konusunda kararlarını çok daha önce vermişlerdir.

A. GİRİŞ

Mustafa Kemal Atatürk’ün liderliğindeki kadroların ve aydınların söylemlerinin, Millî Mücadele’nin ilk günlerinden itibaren çağdaşlaşma, yenileşme, millileşme kavramları üzerine oturtulduğunu görmekteyiz (Aktaş, 1996: 33). Atatürk’ün bizzat önderlik ettiği bu kavramsal bütünün, Kurtuluş Savaşı’nın ve Türk modernleşme hareketinin tarihsel seyrine yeni ve farklı bir yön verdiği söylenebilir. Atatürk, Türk toplumunun modernleşmesini esas olarak bir “yaşam nedeni”, bir “varoluş mücadelesi” olarak görüyordu. (Berkes, 2002: 54). Bu gerçeklikten hareketle Atatürk’e göre medeniyet inşa sürecinde ilerlemek ve başarıya ulaşmak varoluşun şartıdır. Ulusal devletin gerekliliği, özgürlük ve bağımsızlık hakkını temsil eden işlerle doğrudan ilgilidir. Bu düşüncelerin ışığında Kurtuluş Savaşı’ndan sonraki yıllarda Türk toplumu için modernleşme çabalarımız kaçınılmaz hale gelirken, diğer yandan Lozan’da bağımsızlığını resmileştiren yeni Türk devleti de yüzünü gösterme ihtiyacı duymuştur. Yeni devleti, “Modern özellikleriyle tüm dünyaya tanıtıyoruz.” diyen Atatürk’ün Batı medeniyetine yönelimi sadece coğrafi bir tanımlama ve yönelim olarak görülmemelidir. Avrupa’yı Batı medeniyeti için büyük bir laboratuvar olarak gören Atatürk, Osmanlı Devleti’nin yenilik politikasını milli olmaktan çok uzak görmüştür. “Sadece ulusal politikaya dayalı bir modernleşme hareketinin” mümkün olduğunu

* Bu makale daha önce ana başlıkla yayınlanmış olan makalenin güncellenmiş halidir. Bkz. İsmet Türkmen, “Mustafa Kemal Atatürk Dönemi”, *Cumhuriyetin Yüziüncü Yılında Türkiye’nin Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Yapısı Üzerine İncelemeler*, (ed. Ayfer Gedikli, Seyfettin Erdoğan, İdris Demir), Nobel Yayınları, Ankara 2023, ss. 515-544.

** Prof. Dr., İsmet Türkmen, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: iturkmentug@gmail.com

BATILAŞMA DÖNEMİNDE TÜRKÇENİN SADELEŞME SERÜVENİ (1839-2023)

ALİ AKAR*

Cumhuriyet döneminde 1924 Anayasası ile Türkçe, Kanun-i Esasi'dekinden daha güçlü biçimde anayasal hüküm altına alınmış, 3 Mart 1924'te yayımlanan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimin birleştirilmesi kararlaştırılmış ve böylece tek tip eğitim dili okullarda egemen olmuş, 1928'deki alfabe devrimi okuma-yazma yaygınlaştırılarak, 1932'de kurulan Türk Dilini Tetkik Cemiyeti ile de Türkçenin bilim, kültür ve sanat dili olması kurumlaştırılmıştır.

Giriş

Millî kimliğin inşasında başta gelen unsurlar arasında yer alan dil, yalnızca bir iletişim aracı değil aynı zamanda toplumun bütün kültür değerlerini kurucu ve taşıyıcı ögedir. Dil bu işlevini, toplumu geçmiş-gelecek çizgisinde birleştirmekle gerçekleştirir.

Dil, ulus devletin ortaya çıkmasında dil çok önemli bir rol oynamış ve ulus kimliğini pekiştiren temel araç olmuştur. Devletler, ortak ulusal kimliği ortak bir resmî dile esas dayandırarak yapılandırmışlardır. Ortak dil konuşan bireyler, kendilerini bir "biz" duygusu etrafında birleştirirler, bu da onların kendilerini bir ulusa mensup hissetmelerini sağlar.

Modern çağlarda dil ile birlikte, ortak bir ülkeye, vatana, tarihe ve yönetim biçimine sahip olma da ulus kimliğini güçlendiren unsurlardır. Bunlar içinde ulus-devletin ortaya çıkışını sağlayan halka dayalı demokrasi, cumhuriyet gibi yönetim biçimleri çok önemlidir. Çünkü bu sistemler, güç ve yetkiyi halktan aldıkları için onun dilini, kültürünü, örf ve adetlerini ön planda tutmak zorundadırlar.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanı ile başlatılan birçok reform hareketinin temelinde ulus-devletin sağlam kültür temellerine dayandırılması düşüncesi yatar. Türk ulus-devleti, esasen Osmanlı döneminde çeşitli adlarla anılan ve yüz yıllar boyunca devleti yöneten asıl

* Prof. Dr. MSKÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Muğla.

TÜRK SİYASETİNİN YÜZYILI: BENZERLİKLER, FARKLILIKLAR VE AKTÖRLER

ENES BAHADIR KIZAK

Türk siyasetinde çok kapsamlı ve topyekûn bir yeni düzen mutlaka gerekli. Aktörler, figürler ve söylemlerin tamamen değiştiği, siyaseti yozlaştıran ve yolsuzlaştıran bütün etkenlerin göz önünde bulundurularak en baştan düzenleme yapıldığı ve bu düzenlemelerin dönemin koşullarına göre yenilendiği bir yeni nesil siyaset önerisini tartışmak ve tartıştırmak, aynı zamanda da talep etmek gerekiyor.

Türk siyasetinin büyük ve önemli bir dönemi, 20. yüzyılda ve Soğuk Savaş döneminde gerçekleşti. 1923'te kurulan cumhuriyetin öncesi, yüzlerce yıllık bir imparatorluk mirası ve daha da öncesinde Türklerin tarihinin Anadolu'ya yansımalarıyla başlayan uzun bir süreci ve birikimi kapsıyordu. Siyasi düzlemde, bu birikimin göstergeleri özellikle Osmanlı'nın son döneminden cumhuriyete uzanan bir hat gösterdi ve Türkiye'de siyasete dair okumalar da genellikle Osmanlı'nın son döneminden itibaren başlatıldı. Bunun haklı gereklilikleri olsa da inceleme düzeyinde Soğuk Savaş'ın yansımaları ve siyasetin buna göre şekillenişinin de eksik kalmasına yol açtığı aşikâr. Türk siyasetini "okuma" ve yorumlama sürecinde Soğuk Savaş'ın niteliği ve dünyada Soğuk Savaş'ın etkilerinin karşılaştırmalı analizi de bu açıdan yetersizlik olarak değerlendirilebilir. Oysaki Türkiye Cumhuriyeti açısından değerlendirildiğinde; 1923'te kurulan ve 1946'ya kadar tek partiyle yönetilen bir yapının, çok partili hayatla birlikte Soğuk Savaş etkisini hissetmeye başladığı görülüyor. 1945 öncesindeki 6 yılı, savaşın olağanüstü koşullarının belirlediği düşünülürken, 1923'ten 1939'a kadar nispeten düzenli bir siyasi bağlamdan söz edebilmek mümkün. Bu da birkaç denemeye birlikte tamamen tek partili bir yapının hâkim olduğu bir dönem. 1945-1991 aralığı, doğrudan Soğuk Savaş bağlamını ifade ediyor ki tek

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA LÂİKLİK ESASLI MODERNLEŞMENİN GELECEĞİ

LÜTFİ BERGEN

Osmanlı'da lâikliğin resmî anlamda hayata geçmesi Anayasa hareketleri ile ortaya çıkmıştır. Anayasacılık, hem Müslüman tebaa ile gayrimüslim tebaanın eşitlenmesini sağlamış hem de hükümdarın yetkilerini sınırlandırarak ve yönetileni artık “tebaa” olarak değil, “vatandaş” olarak tanımlayarak “lâik toplum” haline getirmiştir.

Özet: Bu makalenin amacı, “Türk Modernleşmesi” olgusunun 100 yıllık süreçte kimi aydınlar arasında nasıl tartışıldığını merkeze alarak Türkiye'nin ikinci 100 yıllık periyottaki anlam dünyasını tespitte çalışmaktır. Genel olarak entelektüel camiada benimsenmiş öncül, Türk Modernleşmesi'nin “emir kipi”nin lâiklik olduğu düşüncesidir. Erken dönem Cumhuriyet döneminde lâiklik uygulamaları İslâm'ın kimi şiarlarında (Türkçe ezan, Türkçe ibadet) reformu amaçlamış, bunları pratize etmiştir. Öte yandan erken Cumhuriyet dönemi inkılâpların sadece lâiklikle ilgili olduğunu söylemek mümkün değildir. İnkılâpların bir kısmı Osmanlı'dan miras kalan beşerî kaynağın geleneksel yaşamıyla ilişkilidir (kılık kıyafet, Türk müziğinin yasaklanması). Bir kısım inkılâplar ise kültürün referans aldığı “öz”lerle ilişkilidir (dil devrimi). Son olarak kimi inkılâpların yeni kurulan Cumhuriyet'in iktisadî/hukukî/siyasî kurumlarını eski'nin yerine ikame etmekle ilişkili olduğu ifade edilebilir (saltanatın kaldırılması, hilafetin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması, Batı menşeli hukuk kodifikasyonları). Modernleşme politikaları geleneksel toplumun iktisadî, içtimaî, hukukî, sınıfsal yapısını değiştirirken, değişmezliği temsil eden din ile çatışmak durumunda kalmış; değişime karşı gelişen tepkiler de “Din Dili” üzerinden retorikleşmiştir. Bu anlamıyla modernleşme, “Devlet'in Din ile çatışması” meselesi olarak

CUMHURUN FÂZILI VE CUMHURİYETİN FAZİLETİ

HALİL İLTERİŞ*

Cumhuriyetin bir yönetim biçimi olarak halkı temsil etmesi, faziletin ise bireylerin ahlaki ve sosyal erdemlerini yükseltmesi gerekir. Bu sentez, sadece bir yönetim modeli değil, aynı zamanda bir ulusal bir yaşam felsefesidir.

La République est le gouvernement des hommes vertueux.

Charles-Louis de Secondat

Cumhuriyet ve *fazilet* birbirini tamamlayan ve bir toplumun hem siyasi hem de ahlaki yükselişini sağlayan iki önemli kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetin, halkın egemenliğini esas alan, adalet, eşitlik ve özgürlük ilkeleri üzerine inşa edilmiş bir yönetim biçimi olduğunu biliyoruz fakat “fazilet” kavramının muhtevası, mahiyeti hatta anlamı üzerinde dahi düşündüğümüzü pek zannetmiyorum.

Fâzilet, bireylerin ve toplulukların ahlaki erdemlerini ifade eder; dürüstlük, adalet, sorumluluk gibi değerler üzerinde yükselir. Bu iki kavramın yani “cumhuriyet” ve “fazilet”in sentezi, sadece yönetim şeklinin değil, toplumsal yapının da ahlaki temeller üzerinde şekillenmesini sağlar. *Cumhuriyetin* faziletle zenginleşmesi, onu sadece bir siyasi sistem olmaktan çıkarır ve halkın hem bireysel hem de kolektif anlamda erdemli bir yaşam sürmesine olanak tanır. Cumhuriyet, herkesin malumu olduğu üzere halkın iradesinin yönetime yansıdığı bir sistemdir. Ancak bu sistemin sürdürülebilirliği, halkın ve yöneticilerin erdemli davranışlarıyla doğrudan ilişkilidir. Tarih boyunca birçok cumhuriyet, faziletin eksik olduğu durumlarda yozlaşmaya uğramış ve adaletin yerini çıkar çatışmaları almıştır. Bu nedenle cumhuriyet sa-

* Öğr. Gör. Dr., Başkent Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

SERBEST FIRKA'LI GÜNLERDE TÜRK BASININDA YAŞANAN BİR POLEMİK

ALİ BİLGENOĞLU*

Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili siyasal yaşam denemelerinin ikincisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesi pek çok açıdan olduğu kadar tek parti rejiminin doğal bir sonucu olan taraflı cumhurbaşkanı pratiğinin sorgulandığı; serbest rekabetin demokrasilerin temeli olduğu fikrinden hareketle cumhurbaşkanının tarafsızlığı hususunun sıkça gündeme getirilip, tartışıldığı bir dönem olması nedeniyle de son derece önemlidir.

Giriş

Cumhuriyet tarihinin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası tecrübesinin ardından kaydettiği ikinci çok partili hayata geçiş denemesi olan Serbest Cumhuriyet Fırka'lı günler 1930'lar Türkiye'sinin siyasal ve sosyo-ekonomik gerçekliklerini yansıtan önemli bir veri kaynağı olmasının yanı sıra döneme ışık tutan bir takım politik tartışmaları barındırması nedeniyle de ayrıca önem taşımaktadır. İktidar-muhalefet ilişkisinin demokratik usuller çerçevesinde yeniden kurgulanması ve bu bağlamda serbest muhalefetin örgütlenebilmesinin önünün açılması hiç şüphe yok ki devrin en önemli siyasal açılımlarından bir tanesini teşkil etmekteydi. Bu gibi önemli tarihi atılımlar her zaman tartışmaları da beraberinde getirmiştir ki Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi de bundan bağımsız bir siyasal tecrübe değildir.

1930'ların ikinci yarısını kapsayan ikinci çok partili yaşam denemesi Türk siyasetinde ve onun bir yansıması olarak dönemin Türk basınında rejimin niteliğine dair bazı tartışmaların gündeme gelmesine neden olmuştur. Bunlardan belki de en önemlisi cumhurbaşkanının tarafsızlığı meselesidir. Muhalif gruplar ve basın organlarına göre cumhurbaşkanı demokratik, çok partili bir düzende partiler üstü kimliğiyle tarafsız ve hatta hakem rolünde olmalıdır. Bu dönemde muhalif kimlikleri ile bilinen Arif Oruç'un *Yarın*'ı ile Zekeriya Sertel'in başında

* Öğr. Gör. Dr., Başkent Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

LOZAN SEYAHATNÂMESİ*

MEHMET DİNÇASLAN**

Lozan (ve Montrö), yakın tarihte Türkiye'nin kaderine etki eden antlaşmalara ev sahipliği yapmasından ötürü ziyaret edilmeye değer şehirlerdendir.

Takdim

Cumhuriyetimizin 101. yılı kutlu olsun. Asırlık cumhuriyet deneyimine sahibiz, fakat bugünlere gelmek pek kolay olmadı. Hassas dönemeçlerden, kritik yol ayrımlarından, uluslararası iktisadî ve siyasî ilişkilerin türlü cenderelerinden geçildi. Kuruluşa giden yoldaki dönüm noktaları üzerinde yeniden düşünmek, bu yüzden önem arz etmektedir. Trablusgarp Savaşı'ndan (1911) Mudanya Mütarekesi (1922)'ne uzanan dolu 11 yıllık harp sürecinin sonunda, Hatay ve Boğazlarda egemenlik hususları dışında, bugünkü hâkimiyet sahamızın teşkilini sağlayan müzakereler İsviçre'nin Lozan kentinde başladı. Müzakereler neticesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir bakıma kuruluş belgesi niteliğini haiz olan Lozan Barış Antlaşması 24 Temmuz 1923'de imzalandı. Antlaşmanın yüzüncü yıl dönümü münasebetiyle kaleme alınan bu yazı, Türk heyetinin Lozan deneyimi üzerine tefekkür etmek ve imza günündeki hâletiruhiyelerini hissetmek için yerinde ve zamanında yapılan bir seyahatten edinilen izlenimleri yansıtmaktadır. Bu doğrultuda "Lozan seyahatinden izlenimler" başlığı altında, ziyaret edilen yerlerden edinilen izlenimlere öncelikle yer verilmiştir. Akabinde Lozan Barış Antlaşması'na dair çarpıcı bilgiler, eşyaların ve görsellerin yer aldığı Lozan (Şehir) Tarihi Müzesi'nden devşirilen bilgiler paylaşılmıştır.

* Bu seyahatnâmeyi Millî Mücadele kahramanlarının aziz hatıralarına ithaf ediyorum. Ruhları şâd olsun.

** Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBE İktisat Bölümü, mehmetdincaslan@ktu.edu.tr, Orçid: 0000-0002-8549-2627.